

**FARG'ONA VODIYSI QIRG'IZLARI MADANIYATIDA URF-
ODAT VA MAROSIMLAR ASOSIDA MILLIY IDENTIKLIKNI
SAQLASH TENDENSIYALARI**

Inatullayev Baxromjon Boqijonovich

Namangan davlat universiteti San'atshunoslik kafedrasida dotsenti

Annotasiya: Mazkur maqolada Farg'ona vodiysi qirg'izlari madaniyatida milliy itentiklikni saqlab qolish omili sifatida ijtimoiy hayotda qo'llaniladigan milliy urf-odatlar, marosimlar o'rganilgan.

Kalit so'zlar: milliy identiklik, madaniy diffuziya, etnomadaniyat, to'y marosimi, aza marosimi, sunnat to'yi, hunarmandchilik, tushov yechdi marosimi, o'tov

**ТЕНДЕНЦИИ СОХРАНЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ
ИДЕНТИЧНОСТИ НА ОСНОВЕ ОБЫЧАЕВ И ЦЕРЕМОНИИ В
КУЛЬТУРЕ КЫРГЫЗСКОГО НАРОДА ФЕРГАНСКОЙ ДОЛИНЫ**

Инатуллаев Бахромжон Бакиджонович

*Доцент кафедры искусствоведения Наманганского
государственного университета*

Аннотация: В данной статье исследуются национальные обычаи и обряды, используемые в общественной жизни как фактор сохранения национальной идентичности в культуре кыргызов Ферганской долины.

Ключевые слова: национальная идентичность, культурная диффузия, этнокультура, свадебная церемония, траурная церемония, свадьба с обрезанием, ремесла, церемония взлета, отов.

**TENDENCIES TO PRESERVE NATIONAL IDENTITY BASED
ON CUSTOMS AND CEREMONIES IN THE CULTURE OF THE**

Inatullayev Bakhromjon Bakijonovich

Inatullayev Bakhromjon Bakijonovich

*Namangan State University Associate Professor of the Department of Art
Studies*

Abstract: *In this article, the national customs and ceremonies used in social life as a factor of preserving national identity in the culture of the Kyrgyz of the Ferghana Valley are studied.*

Key words: *national identity, cultural diffusion, ethnoculture, wedding ceremony, mourning ceremony, circumcision wedding, crafts, ceremony of taking off, otov*

Milliy o'zlikni anglash - bu "millatni o'ziga xos an'analar, madaniyat va tillar bilan ifodalangan yaxlit bir butunlik" tuyg'usi. Milliy o'ziga xoslik, uning qonuniy fuqarolik maqomidan qat'i nazar, shaxsning ma'lum bir etnik guruh bilan millat haqida baham ko'radigan sub'ektiv tuyg'usini anglatishi mumkin. Milliy o'ziga xoslik psixologik jihatdan "farqni anglash", "biz va ularni" his qilish va anglash sifatida qaraladi va dunyo tadqiqotchilari, ushbu muammoga alohida qiziqish bildirib, buni bir qator holatlar bilan izohlash mumkin. O'zlikni anglash muammosi o'zining noaniq va qarama-qarshi tabiati bilan globallashuv sharoitida butunlay boshqacha ma'no kasb etadi. O'ziga xoslik tushunchasini talqin qilish usullari ham o'zgardi.

Ayrim manbalarda qizga to'lanadigan qalin qiymati baland bo'lgani uchun qiz o'g'irlangan degan fikr yuradi. Ammo, qirg'iz odatiga ko'ra o'g'irlangan qiz xonadoniga habar berilgan, kelin tomon bu ish ularga nisbatan bexurmatlik ekanini davo qilib, qizni qaytarib olib ketishini bildiradi. To'yga qadar, musulmonlik odatiga ko'ra yigit va qiz yaqinlik qilish mumkin emas, bexurmatlik sanaladi.

Yigit urug'i esa uzr so'rab, xurmat ko'rsatib, dasturxon ustida barcha muammoni hal qilishga harakat qiladi, qirg'iz odatiga ko'ra bir dasturxondan tuz, non totish xurmat sanaladi. Lozim bo'lganda qiz o'z ihtiyori bilan qochgani ma'lum qiladi, so'ng har ikki taraf, qiz (kaliq kesip) qalini kelishiladi. Bu marosimda har ikki tomoni moddiy imkoniyati e'tiborga olinadi. Ikkinchi tur to'y marosimi ham bo'lib, an'anaviy sovchilik asosida qiz uzatiladi, ayollar avval qizning xonadonida "qiz ko'rish" to'yi (ziyofat) uyushtiradi.

Barcha turkiy millatlarda bo'lgani kabi qirg'izlarda ham mehmon do'stlik ko'hna ildiziga ega bo'lib, o'lmas an'anaga aylangan va hozirda ham saqlanib qolgan. Qirg'iz oilalari odatda bir necha avloddan iborat ko'p bolali oilalardir. Keksalarni e'zozlash, ardoqlash qirg'iz xalqining yana bir asosiy an'anasidir.

Ushbu muammoni o'rganish orqali, milliy o'zlikni shakllantirish va o'zgartirishga ta'sir qiluvchi zamonaviy sivilizatsiya inqirozining xususiyatlarini aniqlash mumkin. Madaniy inqiroz jamiyatda shaxsni aniqlash uchun asos bo'lgan qadriyatlarni qayta baholashni tezlashtirdi.

Jumladan, fотиha va to'y marosimlari o'tkaziladi. Musulmon odatiga ko'ra, o'g'il bolani "qo'lini halol"lash, majburiyat sanaladi, chukron oshi yoki synnet toyi o'tkazish oila ximmati bo'lib, moddiy imkoniyatidan kelib chiqib, ado etiladi.

Madaniy diffuziya jarayonida aynan o'xshash hodisalarda o'zlashtirish yoki qo'shilish hodisasi o'zaro yaqin bo'lgan xalq bilan ro'y beradigan qo'shib ketish, integratsiya hodisasi ro'y beradi. Ammo, madaniy hodisa jarayoni, madaniy jihatdan ustuvor bo'lgan millat, xalqning madaniyatini o'zlashtirish, tobe bo'lishga nisbatan aytiladi. Madaniy diffuziya jarayoni sosial-iqtisodiy taraqqiyot va madaniy aloqaning yaqinligi oqibatida sodir bo'ladi.

Aza marosimi qirg'izlarda "Suuk maraka jana soek koyuu azemi", ta'ziya uch kun davomida marxumni tunatib turiladi, sababi, uzoqdagi tug'ishganlari yetib kelib, marhum bilan xayrlashishi, diydor qiyomatga qolmasligi kerak. Marhum uchun oq o'tov tiklib, marhum shu yerdan so'ngi manzilga kuzatiladi. O'zbeklardan farqli tarzda marhum xonadonida taom pishiriladi, ta'ziya kuniga

jonlik soʻyib, suyuq-quyuq ovqat tayyorlanib, ta'ziyaga kelganlarni toʻydirib kuzatiladi.

Qirgʻ oshi qirgʻizcha “Kara shorpo” marosimi oʻtkaziladi, bir yildan soʻng yil “Kudayi” oshi berilib, marhumni yod etiladi. Har bir marosimni oʻtkazishga bolalarni yoshligidan jalb qilinadi, chunki bevosita ishtirok etishi, ularda milliy urf-odatlarini mohiyatini tushunishga olib keladi. Biroq, bu turdagi marosimlar din bilan bogʻliq boʻlib, barcha musulmon xalqida deyarli bir-biridan farq qilmagan xolda bajariladi.

Identiklikni zarurati tugashi bilan shaxsni shakllantirish nihoyat boshlanadi. Bu bolalik identiklarini tanlab inkor etish va oʻzaro assimilyasiya qilish va ularni yangi konfiguratsiyaga singdirishdan kelib chiqadi, bu esa oʻz navbatida jamiyatning yosh shaxsni identi-fikatsiyalash jarayoniga bogʻliq boʻlib, oʻz-oʻzidan qabul qilinadi.

“Qirgʻizlarning umumiy afsonaviy otasi, sanjira (arabcha: shjrt shazhara) ma'lumotlariga koʻra, Dolonbiy hisoblanadi. Uning uch oʻgʻli oq oul (oʻng qanot), kuu uul (chap qanot) va qizil oʻl (ichkilik guruhi) boʻlgan.). Otuz uul qabila ittifoqiga oq uul va kuu uul avlodlari kirgan, qizil oʻl avlodlari on uul ittifoqini tuzdilar. Turkiy tili elat, qabila va millatlarning tarixiy taraqqiyotini belgilash, oʻtmishdagi urugʻ va qabilalar ittifoqi hamda ularning til xususiyatini oʻrganishda Mahmud Qoshgʻariyning “Devonu lugʻotit turk” asari muhim ahamiyat kasb etadi”. [1.-B.64.]

Mazkur, “Devonu lugʻotit turk” asari etno(lugʻat)lingivistik jihat eng koʻhna manba sifatida turkiy tili millatlarni etnomadaniyati, etnik mansubligi va oʻziga xos(identik)likni asosi boʻlgan, milliy urf-odat, an'ana va marosimlarni yashovchanligini ta'minlaydi.

Qirgʻiz xalqining milliy an'ana va urf-odatlarini oʻzida millat etnogeziq doir koʻhna sirlarni yashirgan hamda asrlar davomida shakllangan. Qirgʻiz etnik guruhi nafaqat yurtimizda balki Markaziy Osiyoning eng qadimiy etnik guruhlardan biridir. Qirgʻizlar, oʻziga xos etnomadaniyati, etnik mansublik va milliy oʻziga xos(identik)lik qadim oʻtmishdan shakllanib, rivojlangan. Udum va

urf-odatlarga rioya qilish, kelib chiqishi va ijtimoiy mavqeidan qat'i nazar, azaldan har bir insonning burchi bo'lib kelgan.

Ayrim urf-odat va marosimlar, aynan ko'chmanchi chorvador qirg'izlarga xos tushov (tushov chehti) yechdi marosimidir, keksa yoshli oqsaqol, oyog'iga tushov solingan bolani ko'tarib, duo va tilak bildirib, so'ng yechim qo'yib yuboradi. Yoki o'g'il bolani otga (at minyy) o'tqazish, bu an'ana farzandga bobo yoki otasi tomonidan o'rgatiladi.

Bu an'ana o'g'il farzandiga ot minish, otni boshqarish va chavondoqlikni o'rgatishdan maqsad, qirg'iz xalqining urf-odat va an'analarga sodiqlik ruhida tarbiyalashdir. Mazkur, ko'hna an'ana, avlodlar majburiyati ssanalib, o'zbekning qipchoq urug'ida ham bor, chunki etnik va til jihatidan ham qipchoqlar, qirg'izlarga yaqin turadi.

Bundan tashqari, o'tov uchun ashyoni shumtol shohlaridan saralab, tanlash ishlov berish, o'tov shanarag'ini tiklash, egar va taqa yasash, taqa qoqish kabi yumishlarni erkak kishining o'zi bajarishi, majburiyat hisoblanadi. Identiklikning konsepsiyasi mashhur ingliz sosiologi E. Giddens ishlab chiqqan va u mazkur hodisani boshqacha talqinni taklif qilgan. U, milliy o'zlikni ikki qutb deb ta'kidlaydi. Bir tomondan - mutlaq moslashuvchanlik, ma'lum bir prinsiplarning yetishmasligi, boshqa tomondan-o'z-o'zini ommadan izolyasiya qilishdir.

“...bizning o'ziga xosligimiz bizning haqiqiy tariximizning o'zgaruvchan farqlari va o'zgarishlari ostida “xalq, millat” sifatida barqaror, o'zgarmas va doimiy murojaatlar va semantik ramkalar beradigan umumiy tarixiy tajribalarimiz hamda va umumiy madaniy birlikni aks ettiradi”. [2.-C. 22.]

Ma'lumki, Farg'ona vodiysi aholisi hunarmandligi bilan ajralib turadi: Chust, Asaka, Marg'ilon va Qo'qon hunarmandlik maktabi vakillari ishlab chiqargan mahsulotlar nafaqat mintaqada, balki xorijiy sayyohlarni ham e'tiboriga tushgan. Hunarmandchilikni ommalashgan to'quvchilik sohasida rivojlangan tadbirkorlik nafaqat o'zbeklar, balki vodiy qirg'izlari o'rtasida ham keng rivojlangan.

Vodiy qirg'izlari o'rtasida to'quvchilik, kashtachilik va zargarlik keng tarqalgan san'at va hunarmandchilik turi hisoblanadi. Hunarmandlar milliy dizayn namunasidan foydalangan holda rang-barang va naqshli bezaklar bilan bezatilgan kiyim-kechak, uy jihozi va to'qimachilik buyumlarini yaratadilar.

Jumladan, qirg'izlar terini qayta ishlash va charmga ishlov berish bo'yicha o'ziga xos an'alariga ega bo'lib, charm oyoq kiyim (payabzal) tikish, charmdo'zlik hamda egar-jabdug' yasash, bezash uchun an'anaviy naqsh va bezaklar ishlatiladi. Mazkur amaliy san'atning bu turlari nafaqat qirg'iz xalqining madaniy boyligi va an'alarini aks ettiribgina qolmay, balki, Farg'ona vodiysi mintaqasi uchun muhim daromad manbai hamda sanoat rivojiga hissa qo'shadi. "Qirg'izistonda ushbu muammo ayrim tadqiqotchilarni e'tiborini torgan masala, Farg'ona vodiysida yashovchi turli etnik guruhlar, jumladan, qirg'izlarning tarixiy va ijtimoiy-madaniy munosabatlariga bag'ishlangan. U, uzoq vaqt bir mintaqada yashagan, tili, dini va ijtimoiy turmush tarzi yaqin bo'lgan o'zbek, tojik, uyg'ur va qoraqalpoq kabi etnik guruhlar ta'sirida qirg'izlarning milliy o'ziga xosligidagi o'zgarishlarga yuz tutgan fikrga kelgan".[3.-C.21.]

Milliy o'ziga xoslik, etnomadaniyat va etnik mansublikni uzluksizlik, barqarorlik, o'z etnik va milliylikni aniqlash hamda anglash tushunchalari bilan bog'liq bo'lib, sifat jihatidan aniqlik bilan tavsiflanadi. Uning mohiyatini shaxsiy chegarasidan tashqariga chiqishi va ijtimoiy tizimning o'z -o'zini anglatishiga ta'sir ko'rsatadi.

Milliy o'ziga xoslik - bu ijtimoiy o'zaro ta'sir va ijtimoiy muloqotni tahlil qilishda eng ko'p qo'llaniladigan kategoriya. Bu atama nihoyat XX asr oxirida ijtimoiy-falsafada qabul qilingan tushunchadir.

Milliy o'zlik va milliy o'ziga xoslikni anglash murakkab, tabiatan ko'p qirrali ijtimoiy-madaniy hodisa sifatida ta'riflanadi. Milliy o'zlik va etnik mansublikni anglashning psixologik, madaniy, tarixiy, hududiy va siyosiy o'lchovlarini tahlil qilish orqali chuqur ildiz otgan ramziy makon sifatida konsepsiyalash mumkin.

Etnik makonda etnik guruhlar o'zini "begona"lardan ajratib turadigan va o'z etnomadaniyati, axloqiy va ijtimoiy-madaniy qadriyatlar, madaniy me'yorlar va ideallar tizimini yaratishga qodir bo'lgan milliy etnik guruhga aylanadi. Milliy o'zlikni anglash hodisasi mavjud, hayotiy hodisa sifatida turli ta'sir va o'zgarishlarga duchor bo'ladi. Manbalarda qayd etishicha, milliy o'ziga xoslikning elementlarining o'ziga xos birligi, ma'lum bir millatga mansub bo'lganlar tomonidan baham ko'rilgan "muhim atributlar"dir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Махмуд Кошғарий. Девону луғотит турк, I том, Тошкент, 1960.
2. Кожевникова Ю.А. Кризис национальной идентичности в глобализирующемся мире: автореф. дис. ... канд. филос. наук: 09.00.11 /- Москва., 2012.
3. Абдуманопов Р.А. Культурно-историческая основа кыргызского племенного образования кангды // Тюркологический сборник ..Москва: Восточная литература, 2016.
4. КАДИРОВА Х. МИЛЛИЙ ИДЕНТИКЛИКГА ИЖТИМОЙЛАШУВ, МАДАНИЙ, ТАРИХИЙ МЕРОС ВА ТИЛНИНГ ТАЪСИР ЭТИШ ХУСУСИЯТЛАРИ //UNIVERSITETI XABARLARI, 2022,[1/9] ISSN 2181-7324.
5. Kh Kadirova. [PRESERVATION OF LANGUAGE, HISTORY AND NATIONAL IDENTITY IN THE AGE OF GLOBALISM](#) //Science and innovation. – 2022. – Т. 1. – №. В7. – Pp. 1363-1367
6. Kadirova Yakitjan Buvabaevna, Kadirova Khalima Buvabaevna. [METHODOLOGICAL BASIS OF DEVELOPMENT OF LEGAL IMMUNITY OF STUDENTS ON THE BASIS OF A SUBJECT-ETHICAL APPROACH.](#) Journal of Pharmaceutical Negative Results. 2022/12/23. Pp.6480-6487. DOI: <https://doi.org/10.47750/pnr.2022.13.S09.771>